

Vabariigi Valitsuse määruse
„Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva kaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda ning laiendatakse kaitstavat ala. Samuti muudetakse kaitstava loodusobjekti tüüpi ja muudetakse maastikukaitseala looduskaitsealaks.

Kaitseala paikneb Saare maakonnas Muhu vallas Laheküla ja Pädaste külas.

Suuremõisa lahe maastikukaitseala (edaspidi *kaitseala*) territoorium on olnud kaitse all alates 1965. aastast, kui Kingissepa Rajooni TSN Täitevkomitee 3. aprilli 1965. a otsusega nr 32 „Looduse kaitsest Kingissepa rajoonis” võeti kaitse alla Suuremõisa lahe ornitoloogiline keeluala. Selle põhjal moodustati 2007. aastal Suuremõisa lahe maastikukaitseala, mille kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitas Vabariigi Valitsus 8. mai 2007. a määrusega nr 131 „Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Kaitsealaga liidetava Suuremõisa kuldsoverbielli püsielupaik moodustati keskkonnaministri 17. aprilli 2006. a määrusega nr 28 „Kaitsealuste seeneliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri”.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva kaitseala kaitse-eesmärke ja kaitsekorda ning laiendatakse kaitstavat ala. Olemasoleva kaitsealaga liidetakse Aljava merikotka püsielupaigad ja Suuremõisa kuldsoverbielli püsielupaik. Muudatuse on tinginud vajadus tagada paremini nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud metsa- ja sooelupaigatüüpide ning kaitsealuste liikide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab osaliselt Natura võrgustikku kuuluva Suuremõisa lahe loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni kaitse planeerimise spetsialist Kadri Paomees (tel 452 7764, e-post kadri.paomees@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise peaspetsialist Riina Kotter (tel 325 8404, e-post riina.kotter@keskkonnaamet.ee), eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna peajurist Lüüli Junti (tel 680 7435, e-post lyyli.junti@keskkonnaamet.ee) ja Margit Halop (tel 517 9278, e-post margit.halop@mail.ee), eksperdihinnangu on andnud Renno Nellis. Eelnõu on keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse alla võtmise eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on kaitsta elupaigatüüpe, mida loodusdirektiiv nimetab I lisas. Need elupaigatüübid on lood (alvarid – 6280*), sinihelmikakooslused (6410), lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), puiskarjamaad (9070) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*). Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatahtsad elupaigatüübid.

Kaitstakse ka liike, mida loodusdirektiiv nimetab II lisas, ja nende elupaiku. Need liigid on kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) ja suur rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*).

Kaitstakse liike, keda Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.01.2010, lk 7–25; edaspidi *linnudirektiiv*) nimetab I lisas, ja nende elupaiku. Need liigid on kassikakk (*Bubo bubo*), merikotkas (*Haliaeetus albicilla*) ja mustviires (*Chlidonias niger*). Lisaks kaitstakse haruldast ja ohustatud taimeliiki pisikannikest (*Viola pumila*).

Vastavalt looduskaitseseaduse (edaspidi ka *LKS*) §-le 7 on loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus. Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse alla võtmise eeldused on ohustatus, haruldus, tüüpilisus ja esteetiline väärtus.

Suuremõisa lahe looduskaitseala esteetiliseks väärtuseks on kaunid soo- ja metsamassiivid, maastike ja koosluste kirev mitmekesisus ja liigirohkus.

Haruldased ja ohustatud looduslikud metsa-, niidu- ja sookooslused. Suuremõisa lahe maastikukaitsealal asuvad looduslikud metsa-, niidu- ja sookooslused – elupaigatüübid lood (alvarid – 6280*), sinihelmikakooslused (6410), lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020*), puiskarjamaad (9070) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) – on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lisasse ning osaliselt märgitud esmatähtsate elupaikadena, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus. Need elupaigatüübid on intensiivse metsamajanduse tõttu muutunud Euroopa boreaalses piirkonnas haruldaseks ja seetõttu on ohustatud ka paljud nende kooslustega seotud liigid, kes kasutavad eespool nimetatud elupaigatüüpi elupaigana või toitumisalana. Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud liike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Loodusdirektiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele.

Lood (alvarid – 6280*) on kogu maailmas väga piiratud levikuga, mis teeb need globaalselt haruldasteks ja seetõttu erilist kaitset vajavateks kooslusteks. Lisaks Eestile leidub loopealseid arvestataval hulgal veel vaid Rootsi suurtel saartel, eelkõige Ölandil ja Ojamaal. Väikeste isoleeritud aladena on loopealseid ka Lõuna-Rootsi mandril Västergötlandis ning Peterburi lähistel. Eestis levivad loopealsed peamiselt lubjakivi avamusaladel Saaremaal, Muhus ning Läänemaal ja Hiiumaal, aga ka Harjumaal ning Ida- ja Lääne-Virumaal. Eestis on paljanduv paene aluspõhi levinud peamisest Põhja- ja Lääne-Eestis. **Sinihelmikakooslused (6410)** on olulised puhveralad väärtuslikumate elupaikade vahel ja ümber. Sinihelmikakooslusi leidub lisaks Eestile Belgias, Hispaanias, Hollandis, Iirimaal, Itaalias, Kreekas, Luksemburgis, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal, Soomes, Suurbritannias ja Taanis. **Lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*)** on haruldase ja kaitstava lääne-mõõkrohu kasvukohad. Elupaigatüüpi leidub kõigis Euroopa Liidu maades, välja arvatud Taanis ja Kreekas. Eestis on neid peamiselt Saaremaal, Hiiumaal, Muhus, Lääne- ja Loode-Eestis, harva Vooremaal ja Kõrvemaal. Karbonaatse veega **liigirikkaid madalsoid (7230)** leidub kõigis Euroopa Liidu maades, välja arvatud Luksemburgis ja Portugalis. Madalsoid ohustab lisaks kuivendamisele võsastumine. **Puiskarjamaid (9070)** leidub rohkem Lääne-Eestis ja sealsetel

saartel. Lisaks on puiskarjamaad levinud nii Soomes kui ka Rootsis (peamiselt lõuna- ja keskosas). **Vanad loodusmetsad (9010*)** on inimõjuta või vähese inimõjuga metsad. Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanadele loodusmetsadele iseloomuliku puistuga metsad kadumisohus, levinud on need Soomes ja Rootsis. **Vanad laialehised metsad (9020*)** kui üleminek läänetaiga ja nemoraalsete metsade vahel on Eestis haruldane elupaigatüüp, kuna seda leidub võrdlemisi väikeste laikudena piiratud aladel. Levinud Soome lõunaosas ja Rootsis boreaalse valdkonna hemiboreaalses alavaldkonnas. **Soostuvaid ja soo-lehtmetsi (9080*)** ohustab kuivendamine, samas on elupaigatüüp Eestis tüüpiline niisketel aladel levinud kooslus. Levinud Soome edelaosa saarestikus ja muudes rannikupiirkondades, Rootsis on lodumetsad kõikjal tavalised. Nimetatud looduslikud metsakooslused on elupaigaks väga paljudele ohustatud ja haruldastele liikidele, mistõttu on looduse mitmekesisuse kaitse seisukohalt oluline rangelt kaitstavate metsade võrgustiku ja selle puhveralade olemasolu (Eesti metsanduse arengukava aastani 2020).

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) on Eesti ja Euroopa kõige suuremate õitega orhideeliik ja ühtlasi Eesti üks suuremaõielisi taimi. Kaunis kuldking on levinud hajusalt üle Eesti. Vähem kohtub seda Lõuna-Eestis ja Ida-Virumaal. Kaunis kuldking kuulub II kaitsekategooriasse ja on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) alusel ohulähedane liik. Kuldking on Eestis põhiliselt metsataim, kuid kasvab ka niitudel, puisniitudel ja kadastikes. Metsataimena ohustab kaunist kuldkinga enim metsaraie, eelkõige sellised raieviisid, millega rikutakse mullapinda. Niitudel kasvavaid taimi ohustab enim võsastumine. Viimasel ajal on täheldatud kauni kuldkinga arvukuse vähenemist. Näiteks 2007. aastal tehtud üleriigilise kauni kuldkinga inventuuri käigus ei leitud kauni kuldkinga isendeid ligikaudu veerandis varem registreeritud leiukohtades. (Kull, T., Tuulik, T. 2002, Kauni kuldkinga kaitse tegevuskava)

Kassikakk (*Bubo bubo*) on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) järgi ohualdis liik ning on arvatud looduskaitseaduse alusel haruldase ja hävimisohus liigina I kaitsekategooria liikide hulka. Kassikakk on mõõdukalt väheneva arvukusega Eesti suurim kakuline, kelle arvukus on võrreldes 2002. aasta andmetega langenud 120–200 paarilt 60–90 paarini (Elts jt 2013. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2008–2012. Hirundo 26(2): 80–112). Kassikakk on suurt tähelepanu vajav liik, kuna enamik liigi Euroopa populatsioonist on väheneva arvukusega. Kassikaku ohustab peamiselt metsaraietöödest tingitud häirimine: kassikakk alustab pesitsemist juba raietööde kevadtalvisel kõrghooajal, kuid on samas väga häirimistundlik ja võib kergesti hüljata munadega pesa. Lisaks häirimisele on kassikakk tundlik saagialade kvaliteedi halvenemise suhtes. On täheldatud, et kui kassikaku elupaigast talle oluline saakobjekt kaob, väheneb tavaliselt ka kassikaku pesitsusedukus või hülgab ta territooriumi sootuks. Suurem osa populatsioonist on koondunud rannikualadele ja saartele. Pesapaigana eelistab kassikakk vana ja hõredat männikut, toitumas käib põhiliselt avatud maastikel. (Kassikaku kaitse tegevuskava, 2014)

Merikotkas (*Haliaeetus albicilla*) on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) järgi ohulähedane liik ning on arvatud looduskaitseaduse alusel haruldase ja hävimisohus liigina I kaitsekategooria liikide hulka. Merikotkas on Eesti rannikualadel ning suurte siseveekogude ja jõgede lähedal levinud haudelind, kelle arvukus on viimastel kümnenditel taastunud, kuid ajaloolist arvukuse taset ei ole seni saavutatud. Hinnanguliselt elab Eestis praegu 220–250 paari merikotkaid, kuid liigi arvukus oli sajandeid tagasi kindlasti suurem. Merikotka populatsiooni ohutegurid on jätkuv oht keskkonnamürkidest, sealhulgas pliiaavlite kasutamine, lisanduvad ohutegurid on sobivate pesapuude nappus ja pesapaikade hävimine, pesitsusaegne häirimine, toitumisalade kvaliteedi halvenemine, hukkumine elektriliinides, teedel ja tuuleparkides ning vähesel määral ka lindude tahtlik tapmine. (Merikotka kaitse tegevuskava, 2013)

Mustviires (*Chlidonias niger*) on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) järgi ohualdis liik ja on arvatud looduskaitseaduse alusel III kaitsekategooria liikide hulka. Mustviires on tüüpiline märgalade liik ja seetõttu Suuremõisa lahe looduskaitsealale väga iseloomulik. Eestis pesitseb 1000–2000 paari (Elts jt 2013), Suuremõisa looduskaitsealal pesitses 2012. aastal 10 paari, st 0,5–1% Eesti asurkonnast. Enamik mustviire pesitsuskohti asub Eesti kaguosas, Narva jõel, mandri läänerannikul ja Saaremaal. Liik asustab taimestikurikkaid veekogusid ja ülejutatavaid alasid. Peamised ohutegurid on reostus, märgalade kadumine, veetaseme muutmine, veetaimestiku kõrvaldamine, häirimine, lainetus ja röövlus. (Mustviire kaitse tegevuskava eelnõu)

Suur rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*) on Eesti ohustatud liikide punases nimestikus (2008) puuduliku andmestikuga liikide hulgas, kuid on loodusdirektiivi II lisa liik ja Eestis III kaitsekategooria liik. Suur rabakiil elutseb taimestikurikkaste tiikide, väikeste järvede ja vanajõgede läheduses. Täiskasvanud kiilid püüavad oma saaki – väikesi putukaid – vee kohal lennates. Vastestaadium kestab kaks või kolm aastat. Suur rabakiil lendab mai algusest juuli keskpaigani. Eestis on kiilide levikut vähe uuritud ja suure rabakiili leiukohti on vähe teada. Tegu on elupaikade suhtes nõudliku liigiga, kelle vastsete leidumine väikeveekogus annab märku selle mitmekesisest elustikust. Ohutegur on veekogude muutmine (õgvendamine, süvendamine, veetaseme muutmine).

Pisikannike (*Viola pumila*) on Eesti ohustatud liikide punase nimestiku (2008) järgi ohualdis liik ja on arvatud looduskaitseaduse alusel II kaitsekategooria liikide hulka. Liik on spetsiifiliselt kohastunud, leiukohad on loopealsete väga madala rohustuga niisked sulglohud ja leiukohti on Eestis väga vähe teada. Ohutegur on niitude, karjamaade jms avamaade võsastumine niitmise või/ja karjatamise katkemisel.

Lisaks eespool nimetatud loodusväärtustele on Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud taime- ja loomaliikide kaitseks. Samas pole nende kõikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodus- või linnudirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilitamiseks pikaajaliselt (säilitamiseks pikas perspektiivis) ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutlusõiguse teostamisel saavutatakse nende liikide puhul kaitse-eesmärk (LKS § 14 lõige 2) LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse kaudu. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Teadaolevatest III kaitsekategooria liikidest, mida ei ole seatud kaitseala kaitse-eesmärgiks, on alal suur käopõll (*Listera ovata*), hall käpp (*Orchis militaris*), soo-neiuvaip (*Epipactis palustris*), lääne-mõõkrohi (*Cladium mariscus*), kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*), mets-õunapuu (*Malus sylvestris*), rohekas käokeel (*Platanthera chlorantha*), laialehine neuvaip (*Epipactis helleborine*), kahkjaspunane sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata*), raudkull (*Accipiter nisus*), rabakonn (*Rana arvalis*), sõõrsilmik (*Lopina achine*) ja kuld-soverbiell (*Sowerbyella imperialis*). Nende liikide kaitse on tagatud eesmärgiks seatavate katusliikide ja -elupaikade kaitsega. Samuti ei ole kaitse-eesmärgiks seatud varem eesmärgiks olnud liike, milleks on harilik porss (*Myrica gale*), kahelehine käokeel (*Platanthera bifolia*) ja siberi võhumõök (*Iris sibirica*), kuna neid ei ole alal inventeeritud ja/või on nende kaitse tagatud eesmärgiks seatavate katusliikide ja -elupaikade kaitsega. Nende liikide korral tuleb arvestada, et kaitseala valitseja võib tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Suuremõisa lahe maastikukaitseala territoorium on kaitse all alates 1965. aastast. Suuremõisa kuld-soverbielli püsielupaik on kaitse all alates 2006. aastast. Aljava merikotka püsielupaiga lahustükid on kaitse all alates 2012. ja 2014. aastast. Ala jätkuv kaitse all hoidmine on oluline eeskätt loodusdirektiivi elupaigatüüpide kaitse eesmärgil, samuti merikotka, kassikaku, mustviire, kauni kuldkinga, suure rabakiili ja pisikannikese elupaikade kaitse eesmärgil. Keskkonnastrateegia 2030 eesmärk on bioloogilise mitmekesisuse vallas liikide elujõuliste populatsioonide säilitamiseks vajalike elupaikade ja koosluste olemasolu tagamine. Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse all hoidmine on põhjendatud ka asjaoluga, et tegemist on suures osas ühtlasi Suuremõisa lahe loodusala koosseisus Natura 2000 võrgustikku kuuluva alaga.

Selguse huvides on otstarbekas liita sarnast kaitsekorda nõudvad, kõrvuti asetsevad alad üheks kaitstavaks alaks. Olemasoleva kaitsealaga liidetakse Aljava merikotka püsielupaigad ja Suuremõisa kuld-soverbielli püsielupaik.

Senise Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eesmärk on olnud kaitsta loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpe lood (6280*), lääne-mõõkrohuga lubjarikkad madalsood (7210), liigirikkad madalsood (7230), vanad loodusmetsad (9010*) ja puiskarjamaad (9070).

Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse-eesmärkidesse (mis ei ole varem maastikukaitseala, püsielupaikade ega loodusala kaitse-eesmärkides nimetatud) lisatakse loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüübid sinihelmikakooslused (6410), vanad laialehised metsad (9020*) ning soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*). Kaitseala eesmärkideks lisatavad loodusdirektiivi elupaigatüübid – sinihelmikakooslused (6410), vanad laialehised metsad (9020*), soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080*) – on alal määratud 2012. aastal OÜ Consultare (Sirje Azarov) inventuuri ja 2014. aastal kaitse-eeskirja ekspertiisi (Renno Nellis) tegemise käigus. Sinihelmikakoosluste ja vanade laialehiste metsade esinduslikkus on B (väärtuslik), soostuvate ja soo-lehtmetsade esinduslikkus on C (küllaltki väärtuslik). Sinihelmikakooslusi on alal umbes 6,5 ha, vanu laialehiseid metsi umbes 5,5 ha ning soostuvaid ja soo-lehtmetsi umbes 5,1 ha. Tegemist on elupaigatüüpidega, mis mitmekesistavad kaitseala maastikku ja on elupaigaks mitmele kaitstavale liigile.

Senise Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eesmärk on olnud kaitsta loodusdirektiivi II lisas nimetatud II kaitsekategooria taimeliiki ja selle elupaika (soohiilakas) ning III kaitsekategooria taimeliike harilikku käöraamatut (*Gymnadenia conopsea*), harilikku porssi (*Myrica gale*), kahkjaspunast sõrmkäppa (*Dactylorhiza incarnata*), kahelehist käokeelt (*Platanthera bifolia*), siberi võhumõõka (*Iris sibirica*) ja soo-neiuvaipa (*Epipactis palustris*) ning nende elupaiku.

Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse-eesmärkidesse (mis ei ole varem maastikukaitseala, püsielupaikade ega loodusala kaitse-eesmärkides nimetatud) lisatakse loodusdirektiivi II lisas nimetatud liigid kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) ja suur rabakiil (*Leucorhynchus pectoralis*), lisaks Eestis kaitsealune liik pisikannike (*Viola pumila*). Looduskaitsealal on II kaitsekategooria ja loodusdirektiivi II lisasse kuuluv taimeliik kaunis kuldking. 2012. aasta inventuuri (Consultare OÜ) kohaselt leidub liiki alal vanas laialehises metsas umbes 0,2 ha-l 200 isendit. Looduskaitsealal on III kaitsekategooria ja loodusdirektiivi II lisasse kuuluv kiililiik suur rabakiil, kelle elupaik on Suuremõisa lähel, 2012. aastal registreeriti seal leiukoht arvukusega 15 isendit. Looduskaitsealal olev II kaitsekategooria liik pisikannike on spetsiifiliselt kohastunud, tema elupaigad on loopealsete väga madala rohustuga niisked sulglohud. Suuremõisa lahe looduskaitsealal on 2010. aastal registreeritud üks leiukoht kümne taimega.

Hetkel on Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eesmärk kaitsta I kaitsekategooria liiki, keda linnudirektiiv loodusliku linnustiku kaitse kohta nimetab I lisas, ja tema elupaika (merikotkas). Merikotkale on Suuremõisa lahe looduskaitsealal palju sobivaid elupaiku (vanad metsad). Kuna alal on registreeritud neli merikotka pesa, siis on oluline, et liik oleks jätkuvalt kaitseala kaitse-eesmärgiks.

Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse-eesmärkidesse (mis ei ole varem maastikukaitseala, püsielupaikade ega loodusala kaitse-eesmärkides nimetatud) lisatakse linnudirektiivi I lisas nimetatud liigid kassikakk (*Bubo bubo*) ja mustviires (*Chlidonias niger*). Looduskaitsealal on I kaitsekategooria ja linnudirektiivi I lisasse kuuluv linnuliik kassikakk, kelle jaoks on ala väga oluline elupaik. 2012. aasta seisuga oli alal üks paar. Looduskaitsealal on III kaitsekategooria ja linnudirektiivi I lisasse kuuluv linnuliik mustviires. Mustviires on tüüpiline märgalade liik ja seetõttu Suuremõisa lahe looduskaitsealale väga iseloomulik. Liik asustab taimestikurikkaid veekogusid ja ülejutatavaid alasid. Kaitsealal pesitseb mustviires peamiselt Suuremõisa lahes. 2012. aasta inventuuri käigus registreeriti alal kümme paari (Rein Nellis).

Lisaks eespool kirjas olevale on Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud asjaoluga, et tegemist on Natura võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala senistes piirides asub Suuremõisa lahe loodusala.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kuna kaitsealal on peamiseks kaitse-eesmärgiks looduslike ja poollooduslike elupaikade ning liikide kaitse, rakendatakse kaitstava loodusobjekti tüübina looduskaitseala. Hoiuala kaitsekord ei võimalda mitme eri rangusega kaitsevööndi moodustamist ja vajaliku piirangu rakendamist (näiteks liikumispiirang liikide häirimise vältimiseks pesitsusajal, jahil reguleerimine). Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ning ala piirid peavad olema looduses selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid ning põhikaardile kantud maastikuobjekte, nagu teed. Kohtades, kus maastikulised alused puuduvad, on kasutatud piiritlemisel maakatastri andmeid või looduses tuvastatavate punktide vahelisi mõttelisi sirgeid. Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Keskkonnaministri määruse „Kaitsealuste seeneliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” järgi on Suuremõisa kuld-soverbielli püsielupaiga pindala 1,7 ha. Aljava merikotka püsielupaiga pindalad kahe alana on 9,3 ha ja 12,5 ha. Suuremõisa lahe maastikukaitseala pindala on kehtiva määruse (Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eeskiri) järgi 349,6 ha. Seega oli varem kaitstava ala kogupindala 373,1 ha.

Planeeritavates piirides kaitseala kogupindala on 416,3 ha, millest ligikaudu 10 ha on veeala. (Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndi pindala on 324,6 ha, Paeranna sihtkaitsevööndi pindala on 39,2 ha, Aljava sihtkaitsevööndi pindala on 14,5 ha ja Aljava piiranguvööndi pindala on 38 ha). Kaitseala pindalast moodustavad eramaad ligikaudu 161,8 ha (sihtkaitsevööndis 129,4 ha, piiranguvööndis 32,4 ha), jätkuvalt riigi omandis olevad maad ligikaudu 152 ha (kogu ulatuses sihtkaitsevööndis) ja riigimaad ligikaudu 102,5 ha (97 ha sihtkaitsevööndis, piiranguvööndis 5,5 ha).

Kaitseala pindala suureneb liidetavate alade arvelt (mis pole varem kaitse all olnud) 43,5 ha võrra. Riigimaid (sh jätkuvalt riigi omandis olevad maad) jääb laiendusele 18 ha (12,5 ha sihtkaitsevööndis) ja eramaid 25,5 ha (0,3 ha sihtkaitsevööndis). Selguse huvides on otstarbekas liita sarnast kaitsekorda nõudvad, kõrvuti asetsevad alad üheks kaitstavaks alaks. Kaitsealaga liidetakse Suuremõisa kuld-soverbielli püsielupaik ja Aljava merikotka püsielupaigad. Püsielupaiga ümber moodustatakse elupaiga puhvriks piiranguvöönd. Lisaks täpsustatakse mitmes kohas kaitseala välispiiri ja liidetakse kaitsealaga väärtuslikud madalsookooslused. Uuest kaitstavast alast 12,8 ha määratakse sihtkaitsevööndisse ja 30,7 ha piiranguvööndisse. Kaitse alt arvatakse välja ligikaudu 0,3 ha varem püsielupaiga sihtkaitsevööndina kaitse all olnud ala, mis jääb tervenisti eramaale. Kaitse alt välja arvatav ala kaitse-eesmärkide saavutamist ei ohusta, kuna merikotkale säilib piisavalt suur ala, kus on merikotkale tagatud pesitsusaegne rahu.

Võrreldes Vabariigi Valitsuse 8. mai 2007. a määrusega nr 131 „Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eeskiri” kehtestatud Suuremõisa lahe maastikukaitseala piiriga (pindala 349,6 ha, sh sihtkaitsevööndis 234,1 ha ja piiranguvööndis 115,4 ha) suureneb Suuremõisa lahe looduskaitseala pindala summaarselt (arvestades nii vähenemisi kui suurenemisi) ligikaudu 66,7 ha võrra: sellest 23,2 ha moodustavad püsielupaigad. Olemasolevatest püsielupaikadest läheb eramaad sihtkaitsevööndisse 16 ha ja piiranguvööndisse 7,2 ha.

Pindalalised muutused eramaade osas on järgmised: olemasolevatest püsielupaikadest läheb eramaad sihtkaitsevööndisse 16 ha ja piiranguvööndisse 7,2 ha. Lisanduvast seni kaitseta eramaast läheb sihtkaitsevööndisse 0,3 ha ja piiranguvööndisse 25,2 ha. Sihtkaitsevööndiga liidetakse alad, et tagada merikotka elupaikade kaitse ja pesitsusaegne rahu. Piiranguvööndiga liidetakse alad, et tagada et tagada puhverala merikotka pesapaiga pesitsusaegse rahu

tagamiseks. Kaitse alt arvatakse välja 0,3 ha sihtkaitsevööndis olevat eramaad, kus kaitset vajavaid loodusväärtusi ei esine. Muutus on tingitud läänepoolse merikotka püsielupaiga liitmisest kaitsealaga ning piiri korrigeerimisest vastavalt uuele põhikaardile.

Kaitseala suurim laiendus varem kaitsmata alade osas on merikotka pesapaikade ümbruses. Kaitseala laiendati, moodustades Aljava merikotka sihtkaitsevööndi ümber piiranguvöönd, mis on vajalik puhvertsoon merikotka pesapaiga pesitsusaegse rahu tagamiseks (Aljava piiranguvöönd). Merikotka pesapaik asub hõredas metsas, kus on viimastel aastakümnetel tehtud harvendusraiet ja pesa paistab 130 m kaugusel lääne pool kulgevale pinnasteele. See vahemaa ei ole elupaiga pikaajalise asustatuse tagamiseks piisav ja sihtkaitsevööndi ümber tuleb moodustada piiranguvöönd. Aljava merikotka pesapaik leiti 2012. aastal, 2013. aastal oli pesa asustatud ja pesas oli kaks poega. Kuna Aljava merikotka pesapaik oli 2014. aastal asustamata, siis ekspertiisi (Renno Nellis) koostamise käigus otsiti üles uus pesa. See asub 2014. aastal asustamata pesast 620 m edela pool ja uues pesas on pesitsus olnud edukas. Merikotka uue pesapaiga kaitseks tuleb moodustada Aljava sihtkaitsevööndi lahustükk ja selle ümber laiendada Aljava piiranguvööndit. Sihtkaitsevööndid tsoneeritakse mõlema pesa ümber väiksemad kui seda on 200-meetrine looduskaitsealade § 50 lõike 2 punktist 2 tulenev kaitsetsoon. Merikotka uus pesa on vähem häiritavas kohas (ei asu teeraja ääres), kuid kaitsta tuleb mõlemat pesapaika. Lisaks on sihtkaitsevööndit ümbritsevas piiranguvööndis reguleeritud raie aeg, mis tagab merikotka häirimatuse pesitsuse ajal ka väiksema sihtkaitsevööndi ulatuse korral. Merikotka pesapaikade ümbruses asuva piiranguvööndi piiritlemisel lähtuti merikotka kaitse tegevuskavas kirjeldatud elupaikade piiritlemise põhimõtetest, mis näeb ette piiranguvööndi moodustamise sõltuvalt looduslikest oludest kuni 500 m raadiuses ümber pesapaiga. Piiranguvöönd moodustatakse merikotka pesast 100–540 m kaugusele, kusjuures sihtkaitsevööndi ja/või piiranguvööndiga on hõlmatud kogu ala pesadest 230 m raadiuses. Planeeritavasse Aljava sihtkaitsevööndisse jäävad merikotka pesapaigad ja nende vahetus ümbruses olevad pesitsemiseks sobivad vanemad metsad.

Kaitseala lõunaosas laiendati kaitseala Nina maaüksusel (katastritunnus 47801:007:0087), kus kaitseala välispiir kulges seni kehtinud määruse järgi mõttelise sirgena diagonaalis läbi maaüksuse. Sellel maaüksusel on osaliselt elupaik liigirikkad madalsood (7230) ja vanad loodusmetsad (9010*), maa on riigi omandis. Kaitsealast jäi seni kehtinud kaitse-eeskirjaga välja kõrge esinduslikkusega (B) elupaigatüüp vanad loodusmetsad (9010*). Otstarbekas on liita kaitsealaga kogu maaüksus, et kaitseala piir oleks loogilisem ja ühtlasi lisandub kaitsealale väärtuslikku elupaigatüüpi vanad loodusmetsad (9010*) ligikaudu 1,1 ha.

Kaitsealaga liideti Suuremõisa lahe liigirikka madalsoo põhjaosa, sest seal on väga kõrge (A) esinduslikkusega elupaigatüüp lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*). Tegemist on jätkuvalt riigi omandis oleva maaga. Laiendusega lisandub kaitsealale elupaigatüüpi ligikaudu 6,5 ha. Varem jäi osa väärtuslikust sooelupaigast kaitsealast välja ning elupaiga kaitsest lähtuvalt ja terviklikkuse huvides on vajalik see kaitsealaga liita.

Eksperdi hinnangus tehtud ettepanekut laiendada kaitseala Suuremõisa lahe madalsoo lõunaosas Silma maaüksusele (katastritunnus 47801:007:0108) ei arvestatud. Maaüksusel on inventeeritud elupaigatüübid rannaniidud (1630*) ja kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*). Tegemist on B-esinduslikkusega elupaigatüüpidega ja ala liitmisega lisanduks poollooduslikke kooslusi ainult 5 ha. Kuna niiduala on väikese pindalaga, siis seda kaitsealaga ei liideta.

Eksperdi hinnangus tehtud ettepanekut laiendada kaitseala maaüksustele Suu (katastritunnus 47801:007:0121), Sooveere (katastritunnus 47801:007:0990), Kalda (katastritunnus

47801:007:0633) ja Mäemetsa (katastritunnus 47801:007:0102) ei arvestatud. Alal on elupaigatüüp vanad loodusmetsad (9010*) ja vanad laialehised metsad (9020*). Tegemist ei ole väga väärtuslike aladega ja ala pole varem kaitse all olnud, seega pole otstarbekas ala kaitsealaga liita.

Eksperdi hinnangus tehtud ettepanekut laiendada kaitseala Suuremõisa kuld-soverbielli püsielupaigast põhja pool asuvale Kadaka maaüksusele (katastritunnus 47801:007:0118) ei arvestatud. Alal on inventeeritud elupaigatüübid kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*) esinduslikkusega B, sinihelmikakooslused (6410) esinduslikkusega B ja puiskarjamaad (9070) esinduslikkusega C. Suures osas maaüksusel elupaigatüübid puuduvad. Seega pole tegemist väga väärtuslike aladega ja ala on väikese pindalaga, mistõttu pole otstarbekas seda kaitsealaga liita.

Vööndite piiritlemisel on lähtutud kaitseväärtuste olemasolust ja ohutegurite vältimise võimalustest, mis tulenevad kaitsekorra. Vastavalt eelnõukohasele kaitse-eeskirjale koosneb kaitseala tulenevalt kaitse-eesmärkidest kaitsekorra eripärast ja majandustegevuse piiramise astmest kolmest sihtkaitsevööndist (Aljava, Paeranna, Suuremõisa lahe) ja ühest piiranguvööndist (Aljava).

Alal rakendatakse peamiselt sihtkaitsevööndi kaitsekorda ja osaliselt piiranguvööndi kaitsekorda. Sihtkaitsevööndi koosseisu arvati kaitsealal asuvad elupaigatüübid: sinihelmikakooslused, lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga, liigirikkad madalsood, vanad loodusmetsad, vanad laialehised metsad, puiskarjamaad ning soostuvad ja soolehtmetsad. Piiranguvööndi koosseisu arvati ala, kuhu ei jää kaitstavate liikide olulisi elupaiksid, kuid mis toimib sihtkaitsevööndi puhveralana ja on vajalik merikotka pesapaiga pesitsusaegse rahu tagamiseks.

Varem piiranguvööndisse kuulunud Laheküla piiranguvöönd (115,4 ha) arvatakse tervenisti Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndisse, seega muutub seal kaitsekord rangemaks (eramaid jääb sinna 104,6 ha). Muudatuse on tinginud vajadus tagada loodusdirektiivi I lisas nimetatud metsaelupaigatüüpide kaitse, kuna piiranguvööndi kaitseriim ei ole metsade kaitseks piisav.

Sihtkaitsevööndid on vajalikud looduslike ja poollooduslike koosluste, kaitsealuste liikide elupaikade ning lindude pesitsuspaikade säilitamiseks. Elupaikade säilitamise kaudu hoitakse ka tüüpilist maastikuilmet ja kaitstakse looduse mitmekesisust.

Kaitsealuste linnuliikide pesitsusalad on arvatud Aljava ja Paeranna sihtkaitsevööndisse, sest nendel aladel on vajalik seada ajalisi liikumispiiranguid, mis on oluline eelkõige merikotka ja kassikaku pesitsusedukuse tagamiseks, välistada majandustegevus ja seada rangemaid piiranguid muudele tegevustele, mis võivad ohustada kaitsealuste liikide elupaikade soodsa seisundi säilimist või taastamist, sh metsaraie, ehitustegevusele, maaparandussüsteemide hoiutöödele ja pilliroo varumisele. Maaparandussüsteemide hoiutööde osas eeldab see nimetatud hoiutööde tegemiseks valitseja nõusolekut. Kassikaku (*Bubo bubo*) kaitse tegevuskavaga planeeritud meetmetest on tähtsaim tegevus kassikaku elupaikade kaitse korraldamine. Seega on oluline laiendada kaitseala sihtkaitsevööndit senise piiranguvööndi arvelt. Loodusdirektiivi kõrge loodusväärtusega soo- ja metsaelupaigatüübid on arvatud sihtkaitsevööndisse. Sihtkaitsevööndi kaitsekord võimaldab muu hulgas reguleerida metsaraiet ja seada tingimusi kuivendussüsteemide hooldusele, mis on vajalikud nende elupaikade soodsa seisundi tagamiseks.

Aljava sihtkaitsevööndi läänepoolse lahustüki põhja-, ida- ja lõunapiir kulgeb mööda maaüksuste piire ning läänepiir, mis on ühtlasi kaitseala välispiir, mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja). Aljava sihtkaitsevööndi idapoolse lahustüki põhja-, ida- ja lõunapiir kulgeb mööda maaüksuste piire ning läänepiir Salu maaüksuse ja teeraja ristumispunktist mööda pinnastee serva (tee jääb piiranguvööndisse) kuni teeraja ja metsasihi ristumispunktini, kust vöönditevaheline piir läheb mööda sihi serva (siht jääb piiranguvööndisse) Saadu maaüksuseni (katastritunnusega 47801:007:0546) ja edasi mööda maaüksuste piire. Aljava sihtkaitsevööndisse jäävad alad, kus on vajalikud liikumispiirangud, mis tagavad merikotka häirimatuse pesitsusajal.

Paeranna sihtkaitsevööndi ida-, lõuna- ja läänepiir kulgeb mööda maaüksuste piire. Põhjapiir kulgeb mõttelise sirgena Väljametsa maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0140) kagunurgast Mäeääre maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0503) edelanurka. Paeranna sihtkaitsevööndisse jääb ala, kus on vajalik liikumispiirang, mis tagab merikotka ja kassikaku häirimatuse pesitsusajal.

Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndi põhjapiir kulgeb mööda maaüksuste piire, ainult Loigu maaüksusel (katastritunnus 47801:007:0009) on üks mõtteline sirge Vana-Tiigi maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0005) kirdenurgast punkti ristkoordinaatidega $X=454\,560,548$ ja $Y=6\,491\,640,288$. Läänepiir kulgeb mööda maaüksuste piire kuni pinnasteeni punkti, mis ristub Kästiko maaüksuse idaservaga (katastritunnus 47801:007:0624), lõunapiir kulgeb mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja) punkti, mis ristub Silma maaüksuse idaservaga (katastritunnus 47801:007:0108), edasi mööda maaüksuste piire kuni pinnastee punktini, mis ristub Väravamäe maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0120) lõunaservaga, mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja) pinnastee ja teeraja ristumispunktini, kust piir läheb edasi mööda teeraja serva (teerada jääb kaitsealast välja), kuni ristub Kuressaare metskond 294 maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0976) lõunaservaga. Sealt edasi kulgeb lõunapiir mööda maaüksuste piire kuni pinnastee ja Luigemõisa maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0163) lõunaserva ristumispunktini. Idapiir kulgeb mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja) kuni ristumiseni Rannapae maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0650) idaservaga. Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndis on elupaigatüübid vanad loodusmetsad, vanad laialehised metsad, puiskarjamaad, soostuvad ja soo-lehtmetsad, liigirikkad madalsood, lääne-mõõkrohuga lubjarikkad madalsood, sinihelmikakooslused ning lood. Vööndis on registreeritud järgmised kaitsealused loomaliigid: raudkull, rabakonn, sõõrsilmik, mustviires ja suur rabakiil. Kaitsealustest taime- ja seeneliikidest on vööndis registreeritud hall käpp, lääne-mõõkrohi, mets-õunapuu, laialehine neiuvaip, soo-neiuvaip, kuld-soverbiell, kaunis kuldking, pisikannike, kahkjaspunane sõrmkäpp ja rohekas käokeel. Kauni kuldkinga elupaiga ja elupaigatüüpide kaitseks on oluline määrata see ala sihtkaitsevööndisse (varem piiranguvöönd).

Aljava piiranguvööndi põhja- ja lõunapiir kulgeb mööda maaüksuste piire. Läänepiir kulgeb mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja) kuni Sepa-Hansu maaüksuseni (katastritunnus 47801:007:0249), sealt mööda Sepa-Hansu (katastritunnus 47801:007:0249) ja Verendeli (katastritunnus 47801:007:0785) maaüksuse piire tagasi pinnasteeni, mööda pinnastee serva (tee jääb kaitsealast välja) punkti ristkoordinaatidega $X=454\,007,031$ ja $Y=6\,489\,466,796$ ning sealt edasi sirgelt Aljava maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0558) edelanurka. Sealt kulgeb piir mööda maaüksuste piire kuni Ansu maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0560) lõunapiiril olevasse punkti ristkoordinaatidega $X=454\,203,502$ ja $Y=6\,489\,783,824$ ja sealt mõttelise sirgena Sildo maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0518) edelanurka. Idapiir kulgeb mööda maaüksuste piire kuni Salu maaüksuse (katastritunnus 47801:007:0562) punkti mis ristub pinnasteega, sealt mööda pinnastee serva (tee jääb

piiranguvööndisse) kuni punktini, mis ristub metsasihiga, sealt sirgena Saadu maaüksuse (katastritunnusega 47801:007:0546) edelanurka (metsasiht jääb piiranguvööndisse) ja edasi mööda maaüksuste piire. Aljava piiranguvööndi peamine eesmärk on toimida sihtkaitsevööndi puhveralana ja tagada merikotka pesapaiga pesitsusaegne rahu. Aljava piiranguvööndis on kaitsealustest taimeliikidest registreeritud suur käopõll.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitseala kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal asuvaid loodusväärtusi ning eksperdi Renno Nellise 2014. aasta arvamust kaitseala tsoneeringu ja kaitsekorra kohta. Eksperdi nelja ettepanekuga ei arvestatud, need ettepanekud on koos mitteamestamise põhjendustega esitatud piirikirjelduse juures ja piiranguvööndi keelatud tegevuste punktis.

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal olevate liikide ning poollooduslike ja looduslike elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile. Leebem kaitsereežiim seaks ohtu kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamise ja kaitseväärtuste säilimise.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 32, edaspidi PS). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PS §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PS §-st 53. Tulenevalt PS §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiolomuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse loodus- ja linnudirektiivist riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isiku õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsamajandusliku tegevuse ja ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus, õigus vabale eneseteostusele ning ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Eeltoodust tulenevalt on jõutud järeldusele, et kaitse-eeskirja eesmärk säilitada loodusväärtusi kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive.

Kaitseala on tsoneeritud vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kolmeks sihtkaitsevööndiks ja üheks piiranguvööndiks.

Senise kaitseala piiride muutmiseks ja kaitsekorra uuendamiseks tunnistatakse käesoleva määrusega kehtetuks Vabariigi Valitsuse 8. mai 2007. a määrus nr 131 „Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Keskkonnaministri 17. aprilli 2006. a määruse nr 28 „Kaitsealuste seeneliikide püsielupaikade kaitse alla võtmine ja kaitse-eeskiri” § 2 lõige 19, millega võeti kaitse alla kuld-soverbielli Suuremõisa püsielupaik, tunnistatakse kehtetuks keskkonnaministri määrusega.

Kaitse-eeskirjas ei ole reguleeritud adru varumist, kuna piir merega puudub ja kaitsealal ei leidu adru.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kaitse-eeskirjaga on inimestel lubatud viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal, välja arvatud määrusega sätestatud ajal Aljava ja Paeranna sihtkaitsevööndis. Sihtkaitsevööndis viibimise keeld (Aljava sihtkaitsevööndis 15. veebruarist 31. juulini ja Paeranna sihtkaitsevööndis 1. veebruarist 31. juulini) ei laiene järelevalve- ja päästetöödele, loodusobjekti kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevusele ning kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekul teostatavale teadustegevusele. Inimeste viibimine on piiratud ajaliselt häirimistundlike kaitstavate linnuliikide, merikotka ja kassikaku elupaikades.

Väljaspool neid alasid ei ole inimeste liikumist piiratud, kuna see ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist.

Telkimine ja lõkke tegemine on lubatud kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Telkimine ja lõkke tegemine selleks ette valmistamata ja tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ning kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevustel, näiteks koosluste hooldustööde käigus, et põletada raiejäätmeid ajal ja tingimustel, mis ei kahjusta loodusväärtusi. Lõkke tegemine väljaspool selleks ettenähtud kohta hävitab elustikku lokaalselt ja tegevusega kaasneb tulekahjuoht. Reguleerimata telkimine ja lõkke tegemine kaitsealal seaksid ohtu kaitseväärtuste säilimise, kuna suureneb negatiivne mõju kooslustele (tallamine, prahistamine, ebaseaduslikud lõkkekohad jne). Kaitseala valitseja nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud telkimis- ja lõkkekohti kaitsealal praegu ei ole ega ole plaanis ka rajada.

Kaitsealal on lubatud sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine teedel, jalgrattaga sõitmine on lubatud teedel ja radadel. Tee mõiste on määratletud ehitusseadustikus. Sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine väljaspool teid on lubatud vaid järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel rajatiste trassidel ning metsamajandus- ja põllumajandustöödel. Kaitse-eeskirjaga lubatud tegevuste alla käib ka kütitud suurulukite, nagu põder, hirv, metsskits ja metssiga, maastikusõidukiga transportimine, kui see on võimalik pinnast kahjustamata. Sõidukiga sõitmise lubamine ainult teedel on õigustatud, sest sõitmine väljaspool teid võib põhjustada kaitsealuste taimeliikide tallamist, kaitsealuste elupaigatüüpide pinnase ja taimestiku kahjustamist või linnuliikide häirimist. Maastikusõidukiga on teedel sõitmine lubatud liikluseaduse §-s 154 esitatud erandjuhtudel: jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend.

Kaitsealal on lubatud ujuvvahendiga sõitmine. Kuna alal ei peatu suuri rändlinnukogumeid, siis ei ole piirangute seadmine veealal liikumisele vajalik.

Kaitsealal on lubatud jahipidamine ja kalapüük, välja arvatud linnujaht 1. veebruarist 31. juulini. Suuremõisa lahe maastikukaitsealal oli varem linnujaht ja kalapüük keelatud. Seega muutub uue kaitse-eeskirjaga kaitsekord leebemaks. Suuremõisa lahe looduskaitseala ei kuulu küll Natura linnuala koosseisu, kuid Suuremõisa lahel häirib linnujaht pesitsusajal sealset elustikku, mistõttu ei ole linnujahi lubamine aasta läbi põhjendatud. Linnujaht häirib kassikakku, kes on paigalind ja väga tundlik häirimisele, ning merikotkaid. Lisaks häirib linnujaht lahel ja madalsool pesitsevaid linde (mustviires, sookurg jt). Kaitseala kaitse-eesmärk on muu hulgas kaitsta ja säilitada kaitsealuseid liike ja nende elupaiku. Suurel soosal ja seal läheduses toituvad ja pesitsevad linnuliigid on häirimistundlikud. Seega on linnujahi keelamine 1. veebruarist 31. juulini põhjendatud ja vajalik. Kalapüüki kaitse-eeskirjaga ei keelata, piirangud tulenevad kalapüügieeskirjast.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt looduskaitseseaduse § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, anda projekteerimistingimusi, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba või ehitusluba ega esitada ehitusteatisi, ning lisaõõta jahiulukeid.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutlusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Kaitseala sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate koosluste säilitamiseks. Kaitsealal on kolm sihtkaitsevööndit: Aljava, Paeranna ja Suuremõisa lahe.

Aljava ja Paeranna sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on metsakoosluste, kaitstavate liikide ja nende elupaikade kaitse ning soodsa seisundi säilitamine looduslike protsessidena. Aljava ja Paeranna sihtkaitsevööndis on peamiseks kaitseväärtuseks kaitsealused linnuliigid ning

Paeranna sihtkaitsevööndis ka metsa- ja soolupaigad. Nendeks linnuliikideks on kassikakk ja merikotkas ning elupaigatüüpideks lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga, vanad loodusmetsad ja vanad laialehised metsad.

Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärk on looduslike ja poollooduslike koosluste, kaitstavate liikide ning nende elupaikade kaitse ning koosluste mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine. Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndis on peamiseks kaitseväärtuseks vanad loodusmetsad, vanad laialehised metsad ja sookooslused.

Nende eesmärkide saavutamist on võimalik tagada kõige paremini sihtkaitsevööndi kaitsekorraga.

Kaitsealuste linnuliikide pesitsusalad on arvatud sihtkaitsevööndisse, sest sealne kaitsekord võimaldab seada ajalisi liikumispiiranguid ja muid piiranguid (välistada majandustegevuse, seada rangeid piiranguid muudele tegevustele, mis võivad ohustada kaitsealuste liikide elupaikade soodsa seisundi säilimist või taastamist), mis on olulised merikotka ja kassikaku pesitsusedukuse tagamiseks. Loodusdirektiivi kõrge loodusväärtusega soo-, niidu- ja metsaelupaigatüübid on arvatud sihtkaitsevööndisse. Sihtkaitsevööndi kaitsekord võimaldab muu hulgas reguleerida metsaraiet ja kuivendussüsteemide hooldust, mis on vajalik nende elupaikade soodsa seisundi tagamiseks.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistatud kohas. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine ja rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Rahvaürituse korraldamine kaitseala valitseja nõusolekuta väljaspool selleks ettenähtud kohta pole lubatud, et vältida elustiku häirimist juhuslikes kohtades. Ettevalmistatud koha all peetakse silmas ka teid. Kaitsealal puudub külastustaristu ja praegu ei ole plaanis seda ka rajada.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ja taastamiseks vajalik tegevus, pilliroo varumine ning rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistatud kohas ja rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata kohas. Suuremõisa lahe sihtkaitsevööndis on lisaks eeltoodule kaitseala valitseja nõusolekul lubatud ka koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalikud hooldus- ja taastamistööd, tee rajamine ja tehnovõrgu rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu või kaitseala tarbeks, tootmisotstarbeta ehitise püstitamine kaitseala tarbeks, kusjuures kaitse-eesmärgist lähtuvalt on lubatud ehitisi püstitada ka ehituskeeluvööndis, olemasolevate ehitiste hooldustööd, maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine. Kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks võib tekkida vajadus rajada tehispesi merikotkale või kassikakule, lisaks võib tekkida vajadus võsaraieks näiteks käpaliste elupaikades. Raieviisi, tehnoloogia ja puistu koosseisu nõuete kooskõlastamine kaitseala valitsejaga tagab kontrolli elupaikade soodsa seisundi säilitamiseks. Raiet ei lubata teha lindude pesitsusperioodil, kusjuures Aljava sihtkaitsevööndis lubatakse raiet 1. augustist 14. veebruarini ja Paeranna sihtkaitsevööndis lubatakse raiet 1. augustist 31. jaanuarini, et ei toimuks koosluste taastamistööd häiringutundlike liikide pesitsusperioodil. Kaitseala valitseja nõusolekul ning temaga kooskõlastatud kohas ja ajal on lubatud pilliroo varumine. Nii saab varumist lubada väljaspool lindude pesitsusaega, säilitades roostikulindude pesitsemiseks vajalikke roomassiive. Roogu võib varuda kas külmast või põuast tahkel pinnasel või tehnikaga,

mis ei kahjusta pinnast. Maaparandussüsteemide hoiutööd ja loodusliku veerežiimi taastamine on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud. Kaitsealal olevate maaparandussüsteemide hooldus ei ole praegu vajalik, kuid määrusega jäetakse võimalus nende hooldamiseks, kui peaks tekkima vajadus vastavalt eesmärgiks seatud väärtustele ja nende seisundile. Kaitseala valitsejale antud küsimuses kaalutlusõiguse andmise eesmärgiks on leida kompromiss eesvoolu ja sellega seotud süsteemi toimimise ning loodusväärtuste kaitse vahel. Hooldustööde lubamisel hindab Keskkonnaamet ühelt poolt tegevuse potentsiaalset mõju ala loodusväärtustele, teisalt kaalub kas hooldamata jätmine tekitaks kahju väljaspool kaitseala asuvatele aladele. Eesvoolude hooldustööd, milleks on vajalik kaitseala valitseja nõusolek, on nt puittaimestiku raiumine, veejuhtme sügavuse ja põhjalaiuse taastamine sette eemaldamisega, truubi ja regulaatori settest puhastamine, truubiotsakute korrastamine ja voolutakistuse eemaldamine, välja arvatud kui eemaldatakse voolutakistusena üksikuid esemeid, nagu langenud puud, suuremad kivid, prügi jne, voolusängist kõrvaldamises, samuti rohttaimede ja peenvõsa niitmiseks, kaitseala valitseja nõusolekut vaja ei ole. Samas on oluline, et ka nende tööde teostamisel arvestataks ala kaitse-eesmärgiga ning ei kahjustataks loodusväärtusi. Lubatud on olemasolevate ehitiste hooldustööd. Lubatud tööde hulka kuuluvad olemasolevate hoonete, teede ja muude ehitiste hooldustööd. Vajadus võib tekkida poollooduslike koosluste hooldamisega seotud rajatiste järele. Kaitseala valitseja nõusoleku nõue võimaldab seada tingimusi tööde tegemise viisile ja ajale lähtuvalt kaitstavate elupaigatüüpide ja liikide vajadusest. Kaitse-eeskirjaga keelatakse küll uute ehitiste püstitamine (uute ehitiste püstitamine on keelatud, et vältida kaitsealuste liikide elupaikade ja väärtuslike metsaelupaikade kahjustamist), kuid erandina on kaitseala valitseja nõusolekul sihtkaitsevööndites lubatud tee rajamine ja tehnovõrgu rajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu või kaitseala tarbeks ja tootmisotstarbeta ehitise püstitamine kaitseala tarbeks, sealhulgas kaitse-eesmärgist lähtuvalt ka ehituskeeluvööndisse. Kaitseala tarbeks vajalike ehitiste alla kuuluvad eelkõige laudad, varjualused ja muud kaitseala poollooduslikel kooslustel karjatatavate kariloomade tarbeks vajalikud ehitised, hooldustehnika liikumiseks vajalikud rajatised (sh purded, truubid), koosluste ja liikide elupaikade taastamiseks vajalikud rajatised ning loodushariduse edendamiseks vajalikud rajatised ja väikehooned (sh laudteed, vaatlustornid, kuivkäimlad). Kaitseala tarbeks vajalikud ehitised on vajalikud poollooduslike koosluste hooldamise jätkusuutlikkuse tagamiseks, mis on eriti oluline just kaitstavatel aladel. Samuti on oluline kariloomade heaolu tagamine alal, mistõttu ehitamispiirang kaitseala tarbeks vajalike ehitiste osas on leebem kui tavapäraselt ehituskeeluvööndis. Leebema piirangu põhjuseks on ka see, et saartel paiknevad hooldamist vajavad poollooduslikud kooslused suures osas ehituskeeluvööndis ning nende hooldamise eesmärgil võib olla vajalik loomade ja niitmistehnika/tööriistade tarbeks vajalike ehitiste ehitamine ka ehituskeeluvööndisse. Ehituskeeluvööndi laius saartel on 200 m ning sageli tuleb selle ulatust arvestada üleujutusala piirist alates, mis muudab ehituskeeluvööndisse jääva ala pindala suureks. Looduskaitseseaduse § 38 lõige 7 võimaldab kaitse-eeskirjaga ehituskeeluvööndisse ehitamise puhul erisuste sätestamist. Uusi ehitisi on lubatud rajada, kui selle tulemusel ei kahjustata kaitsealuste liikide elupaiku või kaitstavate elupaigatüüpide seisundit.

2.5.4.3. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on keelatud, arvestades määrusega sätestatud erisustega, majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, st tegevused, mis ei lähtu sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärkidest, kuna selle käigus võivad hävida metsa- ja sookooslused ning kaitsealused taime- ja loomaliigid, mille säilitamine on sätestatud kaitse-eesmärgina. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või

loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndite peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud või lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitseala sihtkaitsevööndis lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärki või seisundit.

Aljava sihtkaitsevööndis on keelatud inimeste viibimine 15. veebruarist 31. juulini ja Paeranna sihtkaitsevööndis on keelatud inimeste viibimine 1. veebruarist kuni 31. juulini, välja arvatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala kaitse korraldamise ja valitsemisega seotud tegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel ning kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Need alad on ohustatud linnuliikide (sealhulgas kaitstavate liikide ja linnudirektiivi I lisa liikide) olulised pesitsusalad, kus inimeste viibimine häirib pesitsevaid linde ning põhjustab pesapaikade hülgamist, munade või pesapoegade hukkamist. Pesitsusedukuse tagamiseks on pesitsusajal kehtestatud liikumispiirang kaitstavate linnuliikide kõige olulisemates pesitsuskohtades. Liikumispiirangud ühtivad merikotka püsielupaikade kaitse alla võtmise ja kaitse-eeskirjaga ning kassikaku püsielupaikade kaitse alla võtmise määrusega.

2.5.4.4. Vajalikud tegevused sihtkaitsevööndis

Kaitsealal poollooduslike koosluste esinemisaladel on nende ilme ja liigikoosseisu taastamiseks ja säilitamiseks vajalik rohu ja roo niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde harvendamine või raadamine. Poollooduslike koosluste hooldamine on vajalik tegevus, kuna hooldamata kooslused (peamiselt eri niidutüübid) võsastuvad või kasvavad täis pilliroogu ning poollooduslikke kooslusi hooldamata pole võimalik täita kohustust tagada kaitse-eesmärkidena nimetatud elupaigatüüpide soodne seisund. Suuremõisa lahe looduskaitseala sihtkaitsevööndites olevate keskkonnaregistrisse kantud poollooduslike koosluste pindala on ligikaudu 160 ha. Eelnimetatud tegevuste täpsemad mahud on planeeritud 2014. aastal valminud kaitsekorralduskava käigus.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvööndi kaitse-eesmärk on elustiku mitmekesisuse ning kaitstavate liikide ja nende elupaikade kaitse. Piiranguvöönd on vajalik merikotka elupaikade kaitse jaoks moodustatud Aljava sihtkaitsevööndi ümber puhvri moodustamiseks. Piiranguvöönd toimib sihtkaitsevööndi puhveralana ja hõlmab majanduslikult kasutatavaid alasid.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Kaitseala piiranguvööndis on majandustegevus lubatud, kusjuures tuleb arvestada looduskaitseseaduses ning kaitse-eeskirjas kehtestatud tingimusi. Kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine on lubatud selleks ettevalmistamata kohas, kuid rahvarohke (üle 50 osalejaga) üritus on lubatud vaid kaitseala valitseja nõusolekul, et valitseja saaks seada tingimusi looduse kahjustamise vältimiseks. Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise püstitamine, kusjuures kaitse-eesmärgist lähtuvalt on lubatud ehitisi püstitada ka ehituskeeluvööndis. Seda võimaldab looduskaitseseaduse § 38 lõige 7, mis reguleerib ehituskeeluvööndi korra erisusi. Kaitseala tarbeks võib osutada

vajalikuks mõne ehitise (vaatetorni, infotahvli jms) paigaldamine ehituskeeluvööndisse, mistõttu eeskirjaga seda lubatakse. Kaitseala valitseja lähtub nõusoleku andmisel inventeeritud loodusväärtuste asukohast ning ehitamine on võimalik üksnes kohas, kus pole inventeeritud kaitsealuste liikide elupaiku ega kaitsealuseid elupaigatüüpe, mida ehitustegevus võib kahjustada. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine, näiteks loodusliku veerežiimi taastamiseks, veekogude puhastamiseks ja nende looduslikkuse suurendamiseks.

Piiranguvööndis on keelatud uuendusraie, välja arvatud turberaie häil- ja aegjarkse raiana 1. augustist 14. veebruarini kuni 2 ha suuruse langina. Ajaline piirang on põhjendatud häirimistundliku kaitstava linnuliigi merikotka elupaikadega piirneval puhveralal. Aegjarkse raie viimase raiejärgu tegemisel tuleb raielangile jätta hektari kohta vähemalt 10 tihumeetrit säilikpuid, mis ei kuulu koristamisele ja jäävad metsa alaliseks. Häil- ja aegjarkne raie imiteerivad kõige paremini looduslikke häiringuid ja metsade majandamine turberaieetega tagab säästvama metsamajanduse (Laas 2012, Eesti Mets nr 2). Säilikpuud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuid, mände ja haabasid, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade ja suurte okstega puid. Ettekirjutus säilikpuude kohta tagab kooslusesse suurediameetrilise surnud puidu ja suurte vanade elusate puude tekkimise, mis on peamised struktuurielemendid, mille puudus on Eesti metsakooslustes kõige suurem. Samuti tagab piisava arvu säilikpuude jätmine metsa varieeruvad valgustingimused, mis soodustab erinevate nõudlustega kuivade metsade elustikurühmade parema raiejärgse ellujäämuse ja metsa uuenemise.

Eksperdi hinnangus tehtud ettepanekut keelata uuendusraie, välja arvatud turberaie häil- ja aegjarkse raiana 1. septembrist 31. jaanuarini kuni 2 ha suuruse langina, ei arvestatud, sest liikumispiirang Aljava sihtkaitsevööndis on 15. veebruarist 31. juulini ning kuu aega pikem raiekeeld piiranguvööndis ei ole põhjendatud. Ka merikotka kaitse tegevuskavas ei nähta ette pikemat keeldu. Raiepiirangud ühtivad merikotka püsielupaikade kaitse alla võtmise ja kaitse-eeskirjaga.

2.5.5.2. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine. Puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine vähendab kaitseala bioloogilist mitmekesisust ja maastikuilmet. Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, maavara kaevandamine ning biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine. Nende tegevuste lubamine pole võimalik, ilma et see kahjustaks kaitsealal leiduvaid ja kaitse-eesmärkidena nimetatud elupaigatüüpe ning kaitstavate liikide elupaiku ja kasvukohtasid. Piiranguvööndis on keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kaitseala valitseja võib lubada puidu kokku- ja väljavedu, kui pinnas seda võimaldab. Veerežiimi muutmine kahjustab elupaigatüüpide soodsat seisundit ja põhjustab muutusi koosluste liigikoosseisus. Kuna igal talvel ei külmu pinnas piisavalt ära, siis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt, kui pinnas seda võimaldab. Kaitseala valitsejal on seega võimalik tulenevalt konkreetsetest oludest hinnata, kas puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt on võimalik, ilma et kaitseala loodusväärtused (elupaigad ja liigid) saaksid kahjustatud.

3. Menetluse kirjeldus

Suuremõisa lahe looduskaitseala kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 28. jaanuarist

17. veebruarini 2016. a Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni Kuressaare kontoris ning Muhu Vallavalitsuses. Teade kaitse-eeskirja avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 27. jaanuaril 2016. a üleriigilise levikuga ajalehes Postimees ja kohalikus ajalehes Saarte Hää. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 25. jaanuaril 2016. a.

Looduskaitseseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta Muhu Vallavalitsusele, Saare Maavalitsusele, Keskkonnainspeksiooni Saaremaa büroole, kohalikule jahiseltsile, Riigimetsa Majandamise Keskusele ja 30 maaomanikule. Kirjas oli märkus, et kui avaliku väljapaneku kestel ei esitata parandusettepanekuid või vastuväiteid, siis ollakse esitatud Suuremõisa lahe maastikukaitseala kaitse-eeskirja eelnõu muutmise ettepanekuga nõus. Omniva tagastas Keskkonnaametile järgmised adressaatideni mitte jõudnud kinnistute omanike, keda muudatused puudutavad, kirjad (sulgudes Muhu valla küla nimi, kuhu kinnistu ulatub): Marika Äkke (Laheküla), Julia Panina (Pädaste küla), Jean Ülo Verendel (Laheküla) ja Palumetsa OÜ (Pädaste küla). Info puudub järgmiste kinnistute omanike kirjade kättesaamise kohta: Jaan Vello Verendel (Laheküla). Avaliku väljapaneku kestel ettepanekuid ei tehtud.

Muhu lasteaia saalis toimus 9. märtsil 2016. a kaitse-eeskirja avalik arutelu, milles osales 15 inimest. Arutelul tehti ettepanek piiranguvööndi metsi mitte arvata sihtkaitsevööndisse. Esitatud ettepaneku alusel kaitse-eeskirja eelnõud ei muudetud, sest kaitseala metsade puhul on tegemist väärtuslike metsaelupaigatüüpidega, mida saab kaitsta ainult sihtkaitsevööndis. Seda selgitati ka arutelul maaomanikele. Arutelul tutvustati maaomanikele võimalust taotleda Natura 2000 alal asuva erametsamaa toetust ja kinnitati, et sihtkaitsevööndis maamaksu tasuma ei pea. Samuti tutvustati võimalust, et riik võib kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest.

Maaomanikele, kelle teavituskirjad Omniva Keskkonnaametile tagasi saatis, korraldati korduvavalikustamine ning anti võimalus esitada parandusettepanekuid ja vastuväiteid kuni 2. maini 2016. a ning teatati, et kui vastuväiteid ega ettepanekuid kuulutuses nimetatud tähtjaks ei esitata, arvestatakse, et vastuväited puuduvad. Vastavasisuline teade ilmus 15. aprillil 2016. a ajalehes Postimees ja Ametlikes Teadaannetes. Nimetatud ajaks parandusettepanekuid ega vastuväiteid ei saanud.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmiste EL õigusaktidega:

1. EÜ Nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7–25).

EÜ Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taime- ja loomastiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku.

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 2 alapunktile 408 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaaks esitatud Suuremõisa lahe loodusala, mis hõlmab Suuremõisa lahe praegust maastikukaitseala. Seetõttu tuleb Suuremõisa lahe looduskaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Suuremõisa lahe loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 26. novembri 2015. a rakendusotsusega (EL) 2015/2371, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu üheksas uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2015) 8214 all, ELT L 338, 23.12.2015, lk 436–676).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ ehk linnudirektiivi artikli 1 kohaselt käsitleb nimetatud direktiiv kõikide looduslikult leiduvate linnuliikide, kaasa arvatud nende munade, pesade ja elupaikade kaitset EL liikmesriikides. See hõlmab nende liikide kaitset, hoidmist ja kontrolli ning kasutamist. Linnudirektiivi artiklite 2 ja 3 kohaselt võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed, sealhulgas kaitsealade loomine, eelnimetatud linnuliikide arvukuse hoidmiseks tasemel, mis vastab eelkõige ökoloogilistele, teaduslikele ja kultuurilistele nõuetele, arvestades samal ajal majanduslikke ja puhkeaja veetmisega seotud vajadusi. Suuremõisa lahe looduskaitsealal on olulisteks kaitse-eesmärkideks linnudirektiivi I lisas nimetatud linnuliikide kaitse.

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Suuremõisa lahe loodusala piire. Samuti tuleb loodusala eesmärkidesse lisada loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüübid sinihelmikakooslused (6410), vanad laialehised metsad (9020*) ja puiskarjamaad (9070) ning II lisas nimetatud liigid kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) ja suur rabakiil (*Leucorrhinia pectoralis*).

Suuremõisa lahe loodusala piiride muutmisel lisanduvad Natura 2000 võrgustiku alade hulka järgmised maaüksused: Kõrtsi (katastritunnus 47801:007:0542), Mäe (katastritunnus 47801:007:0555; osaliselt), Kästiko (katastritunnus 47801:007:0623; osaliselt), Jüri (katastritunnus 47801:007:0566; osaliselt), Nõu (katastritunnus 47801:007:0587; osaliselt), Salu (katastritunnus 47801:007:0562; osaliselt), Jaagu (katastritunnus 47801:007:0592; osaliselt), Uuetoa (katastritunnus 47801:007:0574), Salu (katastritunnus 47801:007:0563), Ansu (katastritunnus 47801:007:0560; osaliselt), Linga (katastritunnus 47801:007:0539), Saadu (katastritunnus 47801:007:0546), Sepa-Hansu (katastritunnus 47801:007:0249; osaliselt), Verendeli (katastritunnus 47801:007:0785; osaliselt), Ungru (katastritunnus 47801:001:0553; osaliselt) ja Nina (katastritunnus 47801:007:0087; seni kaitsealast välja jäänud osa).

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Kaitseala piiride ja kaitsekorra muutmine ning kaitse-eesmärkide täiendamine aitab kaasa väärtuslike poollooduslike ja

looduslike koosluste ning ohustatud ja haruldaste liikide säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Määruse kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii Euroopa 2020 kui ka Ressursitõhusa Euroopa tegevuskava. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Suuremõisa lahe looduskaitsealaga hõlmata ala on juba suuremas osas riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Selle käigus ei esitatud vastuväiteid, et määruse jõustumine takistaks kehtivate planeeringute teostamist. Looduskaitseaduse § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üks eesmärk saada menetlusosalistelt neile teadaolevaid andmeid, mis on seotud eelnõuga.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima määruse jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 1¹ kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta ja § 4 lõike 2 kohaselt looduskaitseaduse §-s 31 sätestatud piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Kuna kaitstav ala suureneb 43,5 ha võrra ja senine piiranguvööndisse kuuluv mets arvatakse sihtkaitsevööndisse, laekub Muhu vallale maamaksu vähem ligikaudu 164 eurot aastas.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Kriteeriumid, mille järgi kaitstavat loodusobjekti sisaldavat kinnisasja omandatakse, on sätestatud Vabariigi Valitsuse 8. juuli 2004. a määruses nr 242 „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” (edaspidi *kord*). Korra § 3 lõike 1 kohaselt omandab riik kaitstava loodusobjekti kaitse korraldamise eesmärgil kokkuleppel kinnisasja omanikuga kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab ning mis asub kogu ulatuses kaitsealal, hoiualal või püsielupaigas või sisaldab kaitstavat looduse üksikobjekti. Korra § 3¹ lõiked 2 ja 3 sätestavad juhud, kui kaitseala sihtkaitsevööndis ja piiranguvööndis on kaitsekorra tõttu kinnisasja sihtotstarbeline kasutamine oluliselt piiratud. Eramaa riigile omandamise kohustused suurenevad kokku ligikaudu 96,9 ha ha seni kaitseta ala (0,3 ha) ja piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse arvatava metsamaa (96,6 ha) arvelt. Maa-ameti tehingute andmebaasi alusel toimus Muhu vallas 2015. aastal 176,86 ha metsamaaga 27 tehingut kogusummas 423 070 eurot, ühe hektari hind on keskmiselt 2334,05 eurot.

Keskkonnaregistri kohaselt kaitseala laiendustele poollooduslikke kooslusi ei jää ja vastavad kulud riigil puuduvad.

Natura 2000 alal asuva erametsamaa omanikule antakse toetust, et kompenseerida Natura 2000 metsaalade majandamisest saamata jäänud tulu. Erametsaomanikel on võimalus taotleda Natura alal paikneva metsaala majandamisel saamata jäänud tulu kompensatsiooni. Toetust võib taotleda vähemalt 0,3 ha suuruse, taotleja omandis oleva metsaala kohta, mis asub Natura 2000 võrgustiku alal ja on kantud metsaalana keskkonnaregistrisse. Toetuse määr Natura 2000 piiranguvööndis, hoiualal ja projekteeritaval alal asuva ühe hektari metsaala kohta on 60 eurot aastas, sihtkaitsevööndis 110 eurot hektari kohta aastas. Laiendatavale alale jääb erametsamaad umbes 25,5 ha, sellest 25,2 ha piiranguvööndisse ja 0,3 ha sihtkaitsevööndisse. Piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse tsoneeritavale alale jääb u 96,6 ha erametsamaad.

Suuremõisa lahe looduskaitseala moodustamisega arvatakse piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse riigimetsa u 10,2 ha. Vastavalt kaitseala laiendamisega arvatakse sihtkaitsevööndisse riigimetsa u 4,6 ha ja piiranguvööndisse u 4,2 ha. RMK arvutustele vähendab range kaitse Saaremaal puidukasutuse tulu keskmiselt 100 eurot hektari kohta aastas. Kuna piiranguvööndi metsade majandamine oli ka varem kitsendatud, oli majanduspiirangutega metsade kavandatav raiemaht ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest. Seega väheneb iga-aastane puidutulu Suuremõisa lahe looduskaitseala moodustamisega u 940 euro võrra aastas.

Määruse jõustumine ei too kaasa uute organisatsioonide moodustamist.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Määruse vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Justiitsministeerium kooskõlastas eelnõu märkusteta. Maaeluministeerium kooskõlastas eelnõu märkusega arvestamise korral. Ülejäänud ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.